

บทบาทและปฏิสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นผู้นำและสามัญชน
ท่ามกลางกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงของสังคมสยาม
ในสมัยรัชกาลที่ 4 เพื่อการก้าวเข้าสู่ความเป็นรัฐสยามสมัยใหม่
Roles and Interaction between Elites and Rabbbles
among the social change in Siam during the reign of
King Mongkut to the modem Siam state

ศศิวิมล อ่อนทอง *

Sasiwimon Onthong

บทคัดย่อ

ในรัชสมัยของสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นยุคแห่งการสร้างประวัติศาสตร์ชาติไทยขึ้นมาใหม่โดยอาศัยการครอบงำการรับรู้ในแง่ของศาสนา กฎหมายและวรรณกรรม โดยกษัตริย์คือผู้กำหนดความเป็นไปในราชอาณาจักรและทรงเป็น “หัวใจของแผ่นดิน” ในยุคนั้นสยามต้องเผชิญกับการเข้ามาของชาวต่างชาติจึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการรับรู้ และได้มีการรับเทคโนโลยีสมัยใหม่มาจากตะวันตก จึงได้ก่อให้เกิดการทำลายโลกทัศน์เดิมของสังคมไทยอย่างรุนแรงในสมัยรัชกาลที่ 4 คือช่วงสมัยที่รากฐานแห่งภูมิปัญญาได้เกิดความคิดเรื่องความก้าวหน้าขึ้นมาในสังคม ซึ่งล้วนบ่งบอกถึงความคิดทางเวลาแบบใหม่ของมนุษย์ที่แปรเปลี่ยนไปเนื่องจากอิทธิพลของชาติตะวันตกอันเป็นแรงผลักดันสำคัญ และการเปลี่ยนแปลง

* นักศึกษา รัฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์

ปีที่ 3 เล่มที่ 1 (ม.ค.-มิ.ย. 2557)

ภายในสังคมสยามที่เริ่มให้ความสำคัญกับประสบการณ์และสภาพเศรษฐกิจที่มีเงินตราเป็นตัวขับเคลื่อนบทบาทในสังคม การประสานและการสอดรับระหว่างปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในที่ดำเนินไปภายใต้ความคิดทางเวลาแบบก้าวหน้าเช่นนี้จะเกิดขึ้นไม่ได้หากปราศจากพลังอำนาจของสำนักทางเวลาที่เป็นตัวกำกับพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมอันนำไปสู่การช่วงชิงการให้คำนิยามกับสิ่งต่างๆ การมีพื้นที่ในสังคมท่ามกลางปฏิสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นผู้นำและสามัญชน

คำสำคัญ: บทบาทและปฏิสัมพันธ์, ชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ 4, สามัญชนหรือไพร่, รัฐสยามสมัยใหม่

Abstract

In the reign of King Mongkut, Siam was in the era of the history through the overwhelming perception in terms of Religion, Law and Literature. The King was determined to be “Heart of the Land” in the Kingdom, while the Siam was faced with arrival of foreigners, thus resulting in a change of people’s perception from modern technology of the West that were indicative for human thought due the influence of the West as a major driving force. In addition, Siam started focusing on business and the economy with money were the measure of its role in society. However, synchronization and linkage between the external and internal factors that operated under the concept of time advance could not happen without the realization of the time which control human’s behavior in society. This led to the definition of the various areas of society as well as the interaction between elite and rabblles.

Key Word: Roles and Interaction, Elites in the reign of King Mongkut, Rabbles, the modern Siam state

บทนำ

ความแตกต่างและความเหลื่อมล้ำของสังคมไทยที่ดำเนินมาจนถึงยุคปัจจุบัน ได้สร้างความแตกแยกและความร้าวฉานทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ความขัดแย้งทางการเมืองของไทยซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการวางรากฐานของผู้ปกครองที่อำนาจทางเศรษฐกิจยังคงกระจุกตัวอยู่ที่ชนชั้นผู้นำที่เป็นผู้ขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจตามแบบทุนนิยม หากผู้ศึกษาต้องการทำความเข้าใจปัญหาเหล่านี้อย่างลึกซึ้ง เป็นไปไม่ได้เลยที่จะละทิ้งความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ที่อยู่นอกเหนือจากประวัติศาสตร์กระแสหลักที่คนส่วนใหญ่ได้รับรู้และเข้าใจกันในวงกว้าง เนื่องจากทุกความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมเป็นห่วงโซ่ที่ร้อยรัดขึ้นมาจากอดีต หากเราพยายามทำความเข้าใจสาเหตุที่แท้จริงและเปิดใจยอมรับด้วยใจที่เป็นกลาง สังคมไทยก็จะเป็นสังคมที่สามารถอยู่ได้ด้วยเหตุผลและสติปัญญา ตลอดจนสามารถเรียนรู้จากความผิดพลาดในอดีตเพื่อมาแก้ไขปัญหในปัจจุบัน

สยามในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นช่วงเวลาที่ยสยามต้องรับมือและสร้างสัมพันธ์กับทั้งชาติตะวันตกและชาติมหาอำนาจอื่น เช่น จีน และอินเดีย สิ่งเหล่านี้เองทำให้ชนชั้นสูงพยายามสร้างความเข้าใจแบบใหม่ที่เป็นไปตามความคิดของตนเอง และบุคคลที่มีอิทธิพลต่อสยามโดยเฉพาะเรื่องกฎหมายคือ กษัตริย์ ซึ่งรัชกาลที่ผ่านมาได้ใช้วิธีในการระมัดระวังมิให้ผู้ใดมีอำนาจโดดเด่นด้วยวิธีการควบคุมการแสวงหาไพร่พลพรรคพวก แต่รัชกาลที่ 4 ต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมโดยเขียนประวัติศาสตร์ขึ้นมาใหม่ เพื่อต้องการให้พระองค์เป็นศูนย์กลางของอำนาจทุกอย่าง การดำเนินกิจกรรมทางการเมืองและเศรษฐกิจในเวลานั้นเป็น

วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์

ปีที่ 3 เล่มที่ 1 (ม.ค.-มิ.ย. 2557)

แรงผลักดันสำคัญมากทีเดียวในการตัดสินใจพระราชหฤทัยเพื่อดำเนินพระราชกรณียกิจต่างๆ ของกษัตริย์พระองค์นี้

การเข้ามาของชาวต่างชาติที่เป็นชาวตะวันตกส่วนใหญ่เป็นพวกมิชชันนารีที่แผ่ร่นมากับลัทธิการเมืองระบอบประชาธิปไตย มิชชันนารีเข้ามาในสังคมไทยระหว่างปี พ.ศ.2371-2411 แบ่งเป็นสองนิกายใหญ่คือ นิกายโปรแตสแตนท์และ นิกายโรมันคาทอลิก คนเหล่านี้ได้เผยแพร่ศาสนา ภาษา เทคโนโลยีสมัยใหม่ ตลอดจนสร้างองค์กรใหม่ให้กำเนิดบนผืนแผ่นดินสยาม ถ้าหากพิจารณาถึงผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงพบว่ากระบวนการมิชชันนารีเกิดกับฝ่ายโปรแตสแตนท์มากกว่าคาทอลิก กล่าวได้ว่าตั้งแต่ พ.ศ.2398 ที่สยามทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับอังกฤษเป็นประตูสู่อารยธรรมตะวันตกหรือเรียกได้ว่า เป็นการเปิดประเทศต่อคลื่นอุตสาหกรรม มิชชันนารีได้นำวิทยาการตะวันตกมาสู่สังคมไทย ซึ่งเป็นผลผลิตจากภูมิปัญญาของชาวตะวันตกที่กระทบกับความรู้แบบจารีตของไทย จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบางอย่างท่ามกลางบริบทของสังคมไทยในช่วงเวลานั้น กล่าวถึงในด้านศาสนาและวัฒนธรรมการถ่ายทอดคริสต์ศาสนา รวมทั้งแนวคิดต่างๆ สู่สังคมไทยเป็นเป้าหมายสำคัญ พวกมิชชันนารีมักจะประกาศคริสต์ศาสนาในราชวังนั้นอาจเป็นเพราะพื้นที่บริเวณนี้เป็นแหล่งรวมหน่วยงานต่างๆ ของราชการ ดังนั้นจึงเป็นที่สาธารณะที่ผู้คนเดินผ่านไปมา นับเป็นโอกาสอันดีที่จะปฏิบัติงานของตนได้ง่าย

กล่าวถึง นโยบายด้านเศรษฐกิจในช่วงระยะเวลานี้ การผูกขาดโดยอำนาจรัฐในระบบเศรษฐกิจสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้นเริ่มลดน้อยลงก็เพราะระบบการบริหารของรัฐบาลแบบเก่าสมัยอยุธยาได้ล่มสลาย ประกอบกับการให้ความสำคัญกับแรงงานไพร่ ทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์ในระบบเศรษฐกิจที่ให้ความสำคัญกับเงินตรา และทัศนคติแบบตะวันตกที่ให้ความสำคัญกับความเท่าเทียมในสังคม ไม่ว่าจะเป็นชนชั้นหรือเพศใด ทุกคนมีสิทธิ์เท่าเทียมกันเพราะถูกสร้างมาจากพระผู้เป็นเจ้าของ นอกเหนือไปจากนี้จารีต วิถีชีวิต ประเพณีของชาวบ้านที่แสดงถึงเอกลักษณ์ในชุมชนนั้นๆ ผ่านทางวรรณกรรมมุขปาฐะ การละเล่นพื้นบ้าน ฯลฯ สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งหล่อหลอมที่ทำให้

ชาวบ้านมีพื้นที่ในสังคมระดับหนึ่ง และพร้อมที่จะปรับตัวไปตามกระแสความเปลี่ยนแปลงในสังคม กระทั่งการลุกฮือขึ้นมาต่อสู้แสดงความไม่พอใจ ต่อการกีดกันทางชนชั้น

ในอีกด้านหนึ่งการเปลี่ยนแปลงทางด้านความคิดในชนชั้นสูงที่ปรากฏออกมาทั้งในรูปแบบการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม แม้กระทั่งผลผลิตทางปัญญาเช่นวรรณกรรม ทำให้ชนชั้นสูงเริ่มมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ จึงเกิดความคิดที่ว่าสังคมต้องมีความก้าวหน้าอย่างต่อเนื่องและอำนาจของชนชั้นผู้นำสืบทอดกันมาทางสายตระกูล จะเห็นได้จากการเขียนทางประวัติศาสตร์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มักกล่าวว่า กษัตริย์คือผู้กำหนดความเป็นไปในพระราชอาณาจักร และทรงเป็น “หัวใจของแผ่นดิน” โดยเฉพาะอย่างยิ่งความคิดนี้ได้ปรากฏในงานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่ให้ความสำคัญต่อ พระราชพงศาวดารและจึงนำไปสู่การกระทำต่างๆ ของกษัตริย์ไทย

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นนำและสามัญชน ตลอดจนการปรับตัวภายในสังคมสยาม และท่าทีของชาวต่างชาติ เพื่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นรัฐสมัยใหม่

วิธีการศึกษา

ศึกษาข้อมูลจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ อาทิ พงศาวดาร ประกาศรัชกาลที่ 4 ทั้งข้อมูลชั้นประณภูมิและหัตถ์อักษรรวมทั้งหนังสือ บทความที่เกี่ยวข้องจากหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ หอสมุดคณะสังคมศาสตร์ หอสมุดคณะมนุษยศาสตร์

ทบทวนวรรณกรรมในเชิงประวัติศาสตร์และบริบท

แยกประเภทข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ใช้ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ในการอธิบายความเปลี่ยนแปลง หลังจากนั้นจึงวิพากษ์ข้อมูลทั้งสองกลุ่ม โดยใช้บทบาทของสามัญชนเป็นข้อโต้แย้งในงานวรรณกรรม

1. กลุ่มที่ 1 ใช้ “ปัจจัยภายใน” ในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทยและเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้สังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปในสมัยรัชกาลที่ 4

บริบทของประวัติศาสตร์ไทยย่อมพัฒนาไปในทิศทางเช่นเดียวกับประวัติศาสตร์โลก กล่าวคือ เมื่อมนุษย์มีประสบการณ์มากขึ้น ย่อมมีความเป็นเหตุเป็นผลมากยิ่งขึ้น นำมาซึ่งหลักเหตุผลและมนุษยนิยม การเปลี่ยนแปลงภายในสังคมไทยเป็นไปตามกระบวนการทางประวัติศาสตร์ที่ชนชั้นนำเป็นผู้สร้างและกำหนดวาทกรรมที่ฝังรากลึกอยู่ในสังคมไทย การอธิบายความสืบเนื่องและความสัมพันธ์ระหว่างสังคมไทยในสมัยก่อนและสังคมไทยหลังการเปลี่ยนแปลงควรให้ความสำคัญต่อ “เชื้อแห่งความเปลี่ยนแปลงซึ่งสถิตอยู่ในสังคม” ซึ่งดำเนินอย่างค่อยเป็นค่อยไป นิธิ เอียวศรีวงศ์ ถือเป็นผู้นำเสนอการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากโครงสร้างภายในสังคมไทยได้อย่างชัดเจนที่สุด นิธิเห็นว่า “ไม่มีพลังอะไรไม่ว่าจะยิ่งใหญ่ขนาดไหน จะผลักดันสังคมเก่าให้เปลี่ยนไปได้อย่างสงบเช่นนี้ หากปราศจากพื้นฐานแห่งความเปลี่ยนแปลงที่มีมาก่อน” สังคมไทยในรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีกฎหมายศักดินาและการผลิตการตลาดที่เพิ่มขึ้นเพื่อตอบสนองประโยชน์ของชนชั้นนำทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ภาพลักษณ์ของชนชั้นปกครองคือพ่อค้า คนกลุ่มนี้คุ้นเคยกับการค้าต่างประเทศมาตั้งแต่สมัยอยุธยาและธนบุรี ทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจแข็งแกร่ง จึงนำไปสู่การมีพื้นที่

ในสังคม ยิ่งไปกว่านั้น การครอบงำทางองค์ความรู้ของชนชั้นนำในสยามก็เป็นอีกวิธีหนึ่งเพื่ออธิบายชุดความคิดของคนกลุ่มนี้ได้เป็นอย่างดี การแทรกซึมทางความคิดอย่างค่อยเป็นค่อยไปดูเหมือนจะเป็นวิธีที่ชาญฉลาดในการที่จะทำให้เป็นความจริงในสังคมที่ถูกกำหนดขึ้นมาผ่านทางการครอบงำทางวาทกรรม (discourse) ของชนชั้นนำ การถูกปิดกั้นทางความคิดโดยการยึดเหนี่ยววาทกรรมชุดเดียวกันซ้ำๆ กันเป็นเวลานานทำให้ความรู้เหล่านั้นฝังลึกเข้าไปในระบบความคิดจนกลายเป็นลักษณะเฉพาะของคนในสังคมนั้น

ในที่นี้ จะกล่าวถึงด้านศาสนา กฎหมาย และวรรณกรรม เพราะทั้งสามสถาบันล้วนเป็นสิ่งที่มียุทธพลในสังคมทุกสังคม ไม่เว้นแม้แต่สังคมสยามในเวลาที่กระแสนการแห่งความเปลี่ยนแปลงของชาติตะวันตกได้หลั่งไหลเข้ามา อาจกล่าวได้ว่า ปัจจัยเหล่านั้นนับเป็นเครื่องมือสำคัญของกษัตริย์ในการรวมศูนย์อำนาจมาไว้ที่พระองค์ซึ่งเป็นวิธิต่างของกษัตริย์ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น และในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งนับว่าเป็นกษัตริย์ที่ทรงครอบงำการขับเคลื่อนทางประวัติศาสตร์ของสังคมไทยที่ปรากฏอย่างเด่นชัดที่สุด

พระพุทธ ศาสนากับชาวสยาม

เมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามามียุทธพลกับชาวสยาม พระพุทธศาสนาจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของความรู้สึกนึกคิดที่ฝังรากลึกไปในสังคมไทย ศาสนาพุทธนิกายเถรวาทนับว่าเป็นนิกายที่มีความเจริญรุ่งเรืองในสยาม เพราะได้รับอานิสงส์มาจากศรีลังกาเป็นส่วนใหญ่ กล่าวถึงปรัชยานิกายพุทธเถรวาทจะให้ความสำคัญเกี่ยวกับการแสดงออกทางกาย วาจา และสิ่งที่สืบเนื่องมาจากจิตที่อยู่ภายใน ปรัชยานิกายเถรวาทถือว่า พฤติกรรมที่มนุษย์แสดงออกมาไม่ว่าจะอยู่ในที่เปิดเผยหรือในที่ลับ ล้วนเป็นผลสืบเนื่องมาจากบทบาทแห่งการกำหนดวิถีทางของชีวิตทั้งสิ้นทั้งในปัจจุบันและอนาคต ผลของพฤติกรรมจะมีความทำงานแบบลูกโซ่ มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดแยกกันไม่ออก พฤติกรรมในอดีตย่อมส่งผลต่อพฤติกรรมที่กำลังทำในปัจจุบันและทำในอนาคต ซึ่งจะกลับวนเวียนอยู่เช่นนี้ตราบที่พฤติกรรมมนุษย์แสดงออกมานั้นเป็น

พฤติกรรมที่มีกิเลส และพฤติกรรมที่ชั่ว ย่อมก่อให้เกิดชีวิตในทางที่เป็นทุกข์ ส่วนพฤติกรรมที่ดีย่อมส่งผลต่อชีวิตในทางที่เป็นความสุขใจทางใจ

การตีความพุทธศาสนาในจารีตของชนชั้นนำไทยต้นรัตนโกสินทร์ ปรากฏอยู่ในหนังสือ **“ไตรภูมิกถา”** ในช่วงยุคสมัยนี้ต้องการอธิบายว่าอะไรคือสิ่งที่เรียกว่า ความรู้ เมื่อสัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงจาก สยามเก่า ไปสู่ สยามใหม่ โลกแบบไตรภูมิโลกวิจิตรกถา คือ ความพยายามที่จะตอบปัญหาเกี่ยวกับทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิตมนุษย์ ตั้งแต่ที่มีชีวิตไปจนถึงห้วงจักรวาล โลกถูกแบ่งออกเป็นสองส่วน คือ กายกับจิต เงื่อนไขในการดำรงจิตแต่ละชาติขึ้นอยู่กับภาระของกาย มนุษย์จึงสามารถกำหนดควบคุมทิศทางชีวิตในโลกหน้าได้ คือ สามารถนำตัวเองไปสู่ชีวิตที่ดีกว่าเดิมได้ การแบ่งกายกับจิตออกจากกันอยู่บนพื้นฐานความเชื่อคือ ความเชื่อที่ว่า วิญญาณดำรงอยู่อย่างเป็นอมตะ เหนือกาลเวลาและคอยที่จะมากำหนดชีวิตของสรรพสัตว์ แนวความคิดที่กล่าวมานี้ทำให้จิตที่ปัญญาชนสมัยรัตนโกสินทร์ตีความ มีลักษณะเป็นจิตวิญญาณที่ดำรงอยู่เหนือพื้นที่และกาลเวลา

กล่าวได้ว่าการตีความต่อความจริงสูงสุดของพระพุทธศาสนานำไปสู่การกดทับทางความรู้ของชนชั้นผู้นำไทย ยิ่งพยายามเข้าถึงความเที่ยงแท้มากเท่าไร ก็นำมาซึ่งความแตกต่างเรื่องคู่ขัดแย้งมากขึ้น และการแบ่งแยกเรื่องทางโลกและทางธรรมยิ่งเด่นชัดมากเท่าไรก็จะนำไปสู่การแบ่งพื้นที่ทางสังคมมากยิ่งขึ้นเท่านั้น จากนั้นจึงนำไปสู่การแบ่งพุทธจักรออกจากการปกครองของสยาม นอกเหนือจากการตัดสินว่าอะไร ดี หรือ เลว ย่อมขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของชนชั้นนำ ดังที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ประกาศยืนยันความเชื่อมั่นของพระองค์เองอยู่เสมอว่า ศาสนาพุทธเป็นศาสนาเดียวที่เป็นที่พึ่งของมนุษย์ได้ แนวคิดนี้เกิดจากความคิดที่ว่า รัฐในสมัยรัตนโกสินทร์ปราศจากความหมายและดำรงอยู่ไม่ได้ ถ้าปราศจากวิญญาณ สถานะร่างกายในสายตาของปัญญาชนสมัยนี้เป็นเพียงแค่ทางผ่านของจิตที่ดำรงอยู่เหนือมิติของกาลเวลา เมื่อเทียบกับรัฐก็มีมุมมองที่ไม่ต่างกันคือ ขณะที่ร่างกายเป็นเครื่องมือที่

ใช้สำหรับการบรรลุถึงความสุขของจิต รัฐอาจถูกมองว่าเป็นเครื่องมือการบรรลุทาง
ธรรม

การให้ความสำคัญกับพุทธ ประวัติและหลักธรรมพระพุท ศนาใน สังคมไทย

ในสมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งอยู่ในยุคของการปฏิรูปศาสนา พระองค์ได้รับการสถาปนา
ขึ้นเป็นประธานของคณะสงฆ์สยาม นับได้ว่าพระองค์ทรงมีบทบาทที่สำคัญอย่างยิ่งใน
การกำหนดวาทกรรมทางศาสนาที่เป็นสิ่งกำหนดพฤติกรรมของคนในสังคมไทยสมัย
นั้น ในกลางพุทธศตวรรษที่ 25 เมื่อคราวที่เจ้านายทรงผนวช ได้กลายเป็นธรรมเนียม
ของราชตระกูลที่เจ้านายเชื้อสายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะต้องบวช
ในธรรมยุติกนิกาย

กล่าวถึงเรื่องพุทธประวัติในสังคมไทย คนทั่วไปมักเข้าใจกันว่า การเขียนประวัติ
ของพระพุทธเจ้าในประเทศไทยซึ่งมีประวัติศาสตร์การนับถือพระพุทธศาสนาอัน
ยาวนานมีจำนวนมาก แต่ความจริงมิได้เป็นเช่นนั้น งานพิมพ์พุทธประวัติใน
ภาษาไทยมีน้อยมากเมื่อเทียบกับคริสต์ศาสนาหรือศาสนาอิสลาม ในส่วนของ
พระพุทธศาสนานิกายเถรวาท พระไตรปิฎกไม่มีพุทธประวัติในแง่ที่เน้นเรื่องราวของ
พระพุทธโคตมตั้งแต่ต้นจนจบไว้ที่ใด แม้ว่าในพระสูตรและพระวินัย มีความอยู่หลาย
ตอนที่บอกเรื่องราวของชีวิตของพระองค์ แต่ก็ไม่มีพุทธประวัติอย่างสมบูรณ์ เหตุผล
สำคัญที่เป็นเช่นนี้ก็เนื่องจากโดยหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาแล้ว พระพุทธเจ้าไม่
จะมีความสำคัญมากนัก เอตเวรด์ คอนซ์ ได้อธิบายเอาไว้ว่า

“การที่พระมหาสมณโคตม...ในฐานะบุคคลคนหนึ่งจะมีจริงหรือไม่ มี
ความสำคัญอยู่น้อยแก่พระพุทธศาสนา...ลักษณะแห่งพุทธะนั้นย่อมเป็นที่น่าสนใจแก่
ความคิดทางศาสนา...ตามทฤษฎีของการทางศาสนา พระพุทธะหรือ “ผู้รู้แจ้ง” ย่อม
เป็นลักษณะต้นแบบของลักษณะที่จะปรากฏขึ้นในโลกในสมัยต่างๆ โดยอาศัยบุคคล
ต่างชนิดกัน ลักษณะพิเศษของบุคคลที่เป็นพุทธะย่อมไม่มีความสำคัญแต่อย่างไรเลย”
(คอนเซ, 2514: 14-15)

คัมภีร์พุทธประวัติแต่ละเล่ม ไม่ได้เล่าเรื่องของพระพุทธเจ้าในฐานะที่ทรงเป็นมนุษย์ แต่ในฐานะที่ทรงเป็นหลักการของธรรมะ สภาวะแห่งพุทธะมิได้จำกัดอยู่ในเวลาหรือสถานที่เชิงประจักษ์ อีกนัยหนึ่ง ธรรมะที่พระองค์ทรงค้นพบ เป็นสิ่งที่มีอยู่ก่อนที่พระองค์จะตรัสรู้และจะคงอยู่เช่นนั้นตลอดไป

ในสังคมดั้งเดิมกฎเกณฑ์มนุษย์ที่ปฏิบัติกันอยู่ เกิดขึ้นมาโดยไม่มีใครจงใจสร้างขึ้นและเป็นสิ่งที่พัฒนาขึ้นโดยไม่ได้อาศัยอำนาจของการหรือเจตจำนงของผู้ใด แต่เป็นกฎเกณฑ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้น กล่าวได้ว่า ในช่วงเวลาที่กฎเกณฑ์ยังไม่ปรากฏเป็นรูปร่างที่ชัดเจนแล้วมนุษย์ได้ใช้อะไรเป็นเครื่องวัดตัดสินนั้น สามารถอธิบายได้ว่าความสามารถตัดสินว่าอะไรถูกผิด เป็นคุณสมบัติพิเศษของมนุษย์ที่ประกอบไปด้วยเหตุผล ซึ่งเหตุผลในการจำแนกว่าข้อเท็จจริงคืออะไร อะไรคือความแตกต่าง ความเหมือนและคล้ายคลึงกันของสิ่งต่างๆ การหาความหมายของสิ่งใดเป็นเรื่องที่ยากสำหรับมนุษย์ ดังนั้น จึงต้องพยายามหาข้อขัดแย้งหรือคู่ตรงข้ามมาทำให้การนิยามเด่นชัดมากยิ่งขึ้น ปัญหาที่ว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรถูก ผิด ไม่มีความหมายในตัวเองจากหลักการหาความขัดแย้งนั้นนำไปสู่การสร้างบทบัญญัติและการตีความกฎหมายซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญมากในการตัดสินคดีใดๆ เพื่อให้เกิดความยุติธรรม ในการพิจารณาความในกฎหมายเพื่อที่จะตัดสินความขัดแย้งได้ ตุลาการจำเป็นจะต้องเข้าถึงความรู้ในความจริงทั้งหมดที่เกิดขึ้น ความรู้ความจริงเพื่อตัดสินปัญหาความขัดแย้งจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ

ในความคิดของชนชั้นนำในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น กฎหมาย คือ หลักเกณฑ์ที่สำคัญที่สุดที่จะกำหนดและอำนวยความสะดวกให้แก่ชุมชนทางการเมือง เนื้อหาใน “กฎหมายตราสามดวง” สะท้อนให้เห็นถึงความคิดหรือโลกทัศน์ของสังคมไทยในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ได้เป็นอย่างดี เพราะกฎหมายนี้คือคำประกาศอุดมการณ์ของชีวิตสังคมการเมืองที่พื้นฐานที่สุด มาตรฐานที่สุด ที่จะเป็นตัวกำหนดระบบระเบียบและตัวแบบเป้าหมายของชีวิตส่วนรวมของผู้คนทั้งสังคม นอกจากนี้ยังรวมไปถึงการบัญญัติอะไรคือความถูกต้องสำหรับสังคมในยุคนั้น อะไรที่ถือว่าเป็นความชั่วที่ควร

ได้รับการให้เหตุผลว่าเป็นความปรกติที่ควรได้รับการเยียวยาแก้ไข เพื่อให้อยู่ในร่องรอยตามทำนองคลองธรรมตามเกณฑ์ที่เข้าร่วมกัน แต่การที่มนุษย์จะรู้ถึงธรรมชาติของสิ่งต่างๆ ได้ ต้องอาศัยคุณค่าที่ถูกกำหนดขึ้นในภายหลัง เพราะทำให้สามารถเปรียบเทียบคู่ขัดแย้งได้ อย่างไรก็ตามความเชื่อที่ว่าสามารถเข้าถึงความรู้เกี่ยวกับโลกได้ต้องถูกอธิบายในพิจารณาความในกฎหมาย

ลักษณะของกฎหมายตราสามดวงจัดได้ว่าเป็นกฎหมายของนักกฎหมาย กฎเกณฑ์ส่วนใหญ่ในกฎหมายตราสามดวงเฉพาะในส่วนที่เป็นพระธรรมศาสตร์มีลักษณะทั่วไปและมีฐานะสูงส่งกว่าจารีตประเพณี กฎเกณฑ์เหล่านี้เกิดจากการใช้เหตุผลปรุงแต่งของนักนิติศาสตร์อินเดีย และได้รับการสืบทอดพัฒนาโดยนักนิติศาสตร์มอญและไทยตามลำดับ เนื้อความในกฎหมายที่ค่อนข้างซับซ้อนยากที่ชาวบ้านชาวบ้านธรรมดาจะรู้ได้ จนบางครั้งแม้แต่ต้นกฎหมายยังไม่สามารถทำความเข้าใจในตัวกฎหมาย และเพื่อปรับบทกฎหมายบางบทให้เหมาะสมแก่คติที่เกิดขึ้นได้ จึงต้องกราบบังคมทูลพระกรุณาเพื่อขอพระบรมราชวินิจฉัย กล่าวได้ว่ากฎหมายตราสามดวงเป็นกฎหมายที่ไม่มีการนิติบัญญัติโดยแท้ หากมีความจำเป็นที่จะต้องออกกฎหมายใหม่ หรือแก้ไขกฎหมายก็จะต้องคำนึงถึงหลักที่มีอยู่ในพระธรรมศาสตร์ ซึ่งแตกต่างจากแนวความคิดเรื่องการนิติบัญญัติในปัจจุบันที่ว่า ผู้ทรงอำนาจอธิปไตยสามารถบัญญัติกฎหมายอะไรก็ได้โดยไม่มีข้อจำกัด ด้วยเหตุนี้กฎหมายตราสามดวงจึงไม่ใช่ตำราที่บุคคลทั่วไปจะรู้ได้ และกลายเป็นของหวงห้ามสำหรับเจ้าหน้าที่บ้านเมืองเท่านั้น

การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในสมัยรัชกาลที่ 4 นี้ กล่าวได้ว่า ประเทศไทยต้องรับนำวิทยาการตะวันตกมาพัฒนาประเทศเพื่อให้ทันทั่วถึง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ขัดกับพื้นฐานและหลักจารีตสมัยที่มีมาแต่ก่อน ทำให้กฎหมายไทยเป็นกฎหมายที่ถูกผสมผสานระหว่างความคิดแบบตะวันตกและหลักจารีตสยาม ด้วยเหตุนี้กฎหมายของไทยจึงมีลักษณะที่ค่อนข้างจะกระเทือนกระแทน และบางครั้งอาจเรียกได้ว่าเป็นกฎหมายที่ไร้คุณภาพเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงแค่เพียงเปลือกนอกกฎหมายขัดกันระหว่าง

วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์

ปีที่ 3 เล่มที่ 1 (ม.ค.-มิ.ย. 2557)

วัฒนธรรมยุโรปและอังกฤษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งขาดการเปลี่ยนแปลงที่มีรากฐานจากโครงสร้างภายใน ถ้าจะกล่าวแต่เพียงว่า “ปัจจัยภายนอก” หรือ ขาวตะวันตก ที่ทำให้สังคมไทยแม้กระทั่งหลักกฎหมายเปลี่ยนแปลงไปในหลายๆ ด้าน อาจเป็นการบิดเบือนความจริงทางประวัติศาสตร์จนเกินไป เพราะไม่มีการเปลี่ยนแปลงใดหรือแนวคิดของสังคมใดที่จะกลืนกินสังคมอื่นได้ทั้งหมด ถ้าสังคมนั้นไม่มีการเปลี่ยนแปลงในตัวเองมาก่อน

ในทางประวัติศาสตร์ เรามักจะกล่าวถึงสาเหตุสำคัญที่หลายประเทศในเอเชียรวมทั้งประเทศไทยด้วย ต้องยอมรับกฎหมายใหม่จากตะวันตกมาใช้ในระบบกฎหมายของตนว่าเนื่องมาจากปัญหาในเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขต จึงจำเป็นต้องปรับปรุงระบบกฎหมายให้ทันสมัย ซึ่งสาเหตุดังกล่าวก็เป็นเหตุผลและความจำเป็นที่มีอยู่ในเวลานั้น เพราะในสมัยรัชกาลที่ 4 แห่งรัตนโกสินทร์เป็นช่วงเวลาที่ประเทศทางยุโรปเรืองอำนาจ จึงเป็นการยากที่จะปฏิเสธข้อเสนองานจากประเทศเหล่านั้น แต่นอกจากเหตุผลดังกล่าว หากพิจารณาในส่วนที่เป็นหลักการและเนื้อหาของกฎหมายด้วยแล้ว จะพบว่า การรับกฎหมายสมัยใหม่จากประเทศตะวันตกในครั้งนั้น เป็นเพราะลักษณะพิเศษของกฎหมายสมัยใหม่ที่ได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบ เปี่ยมไปด้วยเหตุผลมีความเหมาะสมที่จะนำมาปรับใช้กับสังคมใหม่

วรรณกรรม

การสื่อสารทางด้านวรรณกรรมนับเป็นการสื่อสารทางศิลปะอีกแขนงหนึ่งที่สามารถแทรกซึมเข้าไปในความคิดของผู้อ่านได้โดยไม่รู้ตัว ความอ่อนไหวและความรู้ในวรรณกรรมเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นความรู้สึกรู้สึกนึกคิดของผู้แต่งที่มีชีวิตอยู่ในสังคมนั้น กล่าวได้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางความคิดของชนชั้นนำจากสมัยอยุธยาไปสู่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นการเปลี่ยนแปลงแนวใหม่ของราชสำนักที่รับเอาจารีตวรรณกรรมของประชาชนไปใช้ และในอีกด้านหนึ่ง มีการลดลักษณะทางพิธีกรรมของวรรณกรรมราชสำนักลง จนทำให้ความศักดิ์สิทธิ์ลึกลับที่ปรากฏในวรรณกรรมในสมัยอยุธยาได้เลือนรางลงไปมาก นอกเหนือไปจากนี้การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ที่มีความ

เป็นเหตุผลมากยิ่งขึ้น และให้ความสำคัญกับประสบการณ์เชิงประจักษ์ก็ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมภายในตัวของมันเองตามธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงความคิดของชนชั้นสูงที่มีผลผลิตทางปัญญาเช่น วรรณกรรม ทำให้คนกลุ่มนี้เริ่มมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ว่า สังคมต้องมีความก้าวหน้าเนื่องด้วยความคิดที่เน้นหลักมนุษยนิยมมากยิ่งขึ้น จะเห็นได้จากงานเขียนของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ที่มักชื่นชมบารมีของกษัตริย์ไทยและบดบังความจริงทางประวัติศาสตร์บางอย่าง ซึ่งทั้งหมดที่กล่าวมานี้ วรรณกรรมดูจะเป็นเครื่องมือที่แยบยลที่สุดที่ชนชั้นผู้นำใช้ครอบงำสังคมและมีอิทธิพลตลอดมาจวบจนถึงปัจจุบัน ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างวรรณกรรมเรื่องสุนทรภู่

วรรณกรรมของสุนทรภู่

ผลงานของสุนทรภู่เรื่องพระอภัยมณี แสดงให้เห็นถึงจิตสำนึกต่อโลกที่กว้างขึ้น เพราะการได้ติดต่อใกล้ชิดกับคนต่างชาติทั้งโดยตรงและโดยอ้อม พระอภัยมณีสามารถพูดได้หลายภาษาเพราะเคยใช้ชีวิตร่วมกับแขกและฝรั่งที่เกาะแก้วพิสดาร นอกจากนี้ยังมีวรรณกรรมอีกหลายเรื่องที่สะท้อนสำนึกความเป็นสากลที่สุนทรภู่รู้จักในสมัยสุนทรภู่ความรู้เรื่องไสยศาสตร์ถูกจำกัดความไว้ว่าเป็นสิ่งที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยเหตุผลและด้วยข้อเท็จจริง ซึ่งไสยศาสตร์ของแต่ละคนนั้นต่างกันเพราะประสบการณ์ที่แตกต่างกัน คนในชนชั้นเดียวกันมักจะเชื่อว่าไสยศาสตร์ชนชั้นตนเองมีความน่าเชื่อถือ แต่ในขณะที่เดียวกันก็จะมองไสยศาสตร์ของชนชั้นอื่นว่าเป็นเรื่องเท็จ การโจมตีเรื่องไสยศาสตร์ในผลงานของสุนทรภู่จึงกล่าวได้ว่าเป็นการโจมตีไสยศาสตร์คนอีกชนชั้นหรืออีกพวกหนึ่งที่เราเรียกว่า ไสยศาสตร์ของชนชั้นไพร่หรือชาวต่างชาติ ซึ่งส่วนใหญ่เกี่ยวกับการรักษาพยาบาล แต่เมื่อสุนทรภู่หายป่วยจากการรักษาด้วยวิธีที่มีตำราและมีการศึกษามาก่อน สุนทรภู่จึงเชื่อว่าการรักษาด้วยคนทรงผีปู่เจ้าเป็นเรื่องโกหก ความเชื่อที่เป็นเหตุผลเช่นนี้ เป็นความเชื่อของชนชั้นกระฎุมพีทั่วไปที่เกิดขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์

ในด้านของกษัตริย์ ความมีเหตุผลเกิดขึ้นในความคิดของสุนทรภู่ ซึ่งอาจไม่ได้ถึงหลักกฎหมายรัฐธรรมนูญเพื่อกำหนดอำนาจของกษัตริย์ เพียงแต่ว่าอำนาจที่เป็นที่ยอมรับกันคือ อำนาจที่มีเป้าหมายเพื่อความผาสุกของประชาชน อีกด้านหนึ่งสุนทรภู่ประณามข้าราชการที่ทุจริตในสมัยนั้น ซึ่งการทุจริตเกิดจากความคิดในการกระทำความผิดที่ผิดเพี้ยนของข้าราชการ การโจมตีการทุจริตเช่นนี้ จึงสะท้อนการเปลี่ยนแปลงทางความคิดของชาวสยาม

วิพากษ์ กลุ่มที่ 1 โดยใช้บทบาทของสามัญชน ที่มีต่อสภาพสังคมและเศรษฐกิจของสยาม

ความขัดแย้งทางชนชั้นภายในสยามส่วนใหญ่เป็นผลมาจากปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจที่ชนชั้นกระฎุมพีมักเป็นผู้ครอบครองผลประโยชน์แต่เพียงฝ่ายเดียว สิ่งนี้เป็นปัญหารากฐานภายในที่ฝังรากลึกมาเป็นระยะเวลานานภายใต้บริบทของสังคมไทย แต่กระนั้นท่ามกลางกระแสธารแห่งความเปลี่ยนแปลงในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจนถึงรัชกาลที่ 4 ก็ยังปรากฏให้เห็นถึงการแลกเปลี่ยนทางความคิดระหว่างชนชั้นผู้นำและสามัญชน การหยิบยืมนำเอาชุดความรู้หนึ่งไปเป็นของตน ผ่านวรรณกรรมราชสำนัก ตลอดจนบทเพลง การแสดงละคร การละเล่น ของชาวบ้าน แสดงให้เห็นถึงการมีปฏิสัมพันธ์กันทางชนชั้นที่ไม่ได้เป็นไปในแง่ลบเสมอไป อย่างไรก็ตาม วาทกรรมบางชุดที่ชนชั้นผู้นำได้ปรุงแต่งขึ้นแล้วนำมาหลอมรวมกัน

อำนาจในพื้นที่ทางสังคมที่มากกว่า จนทำให้วาทกรรมเหล่านี้กลายเป็นสังขธรรม กล่าวคือ การครอบครองโลกทัศน์ความรู้ ความจริงที่ฝังแน่นในจิตสำนึกของประชาชน ตลอดจนการแยกแยะว่าสิ่งใดถูก หรือ ผิด สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการปลูกฝังทางความคิดที่ชาวบ้านต้องรับไปอย่างไม่มีเงื่อนไขและซึมซับมาเป็นเวลานาน กล่าวได้ว่า ระยะเวลาหนึ่งในประวัติศาสตร์ย่อมมีการสร้างและส่งผ่านชุดความรู้หนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์และวิถีชีวิตของชาวสยามในสมัยนั้น และแน่นอนว่าชุดความรู้ นั้นย่อมต้องเป็นที่ยอมรับจากนั้นจึงเลือกที่จะนำมาปฏิบัติจนกลายเป็นแบบ

แผน วัฒนธรรม ประเพณี ที่เกิดจากการหลอมรวมทางภูมิปัญญาระหว่างชนชั้นผู้นำและสามัญชน

การค้าในสมัยรัตนโกสินทร์มีลักษณะเปิดกว้างและมีกรรมวิธีการผลิตที่ซับซ้อนกว่าสมัยอยุธยา มาก สินค้าทั้งภาคการเกษตรและภาคอุตสาหกรรมผลิตเพื่อการส่งออกเป็นส่วนใหญ่ อาจกล่าวได้ว่า เป็นแนวโน้มที่ครอบงำเศรษฐกิจในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ถือได้ว่าต้องพึ่งพิงการค้ากับต่างประเทศนั้นเพราะว่าการควบคุมแรงงานไพร่ไม่สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพเท่ากับในสมัยอยุธยา เมื่อยุคล่มสลาย กลไกการบริหารจัดการต่างๆ ย่อมล่มสลายไปตามด้วย ด้วยเหตุนี้ชนชั้นไพร่ จึงมีบทบาทมากขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ รัฐบาลในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเห็นประโยชน์ของแรงงานจ้างมากขึ้น ซึ่งอาจเป็นเกณฑ์แรงงานที่ขาดประสิทธิภาพหรือมีประสิทธิภาพมากกว่ารัฐบาลก็ตาม ทั้งหมดล้วนกระทำเพราะความต้องการเงินตราเพื่อใช้ในการจ้างแรงงาน สถานการณ์แวดล้อมเช่นนี้ ทำให้รัฐบาลในสมัยรัตนโกสินทร์ใส่ใจในการค้ากับต่างประเทศ มากกว่ารัฐบาลในสมัยอยุธยา

ประเทศคู่ค้าที่มีความสำคัญมากที่สุดตลอดสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นคือ จีน เนื่องจากจีนและสยามในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ได้ดำเนินความสัมพันธ์ทางการทูตและการติดต่อค้าขายกันมาเป็นระยะเวลานาน การจัดการทางการทูตที่เดินทางไปมาหาสู่ระหว่างสยามและจีน เรียกตามคำสามัญว่า “จัมก้อง” ซึ่งเป็นพระราชประเพณีด้านการต่างประเทศในการติดต่อสัมพันธ์ทางการเมืองอีกชนิดหนึ่ง และเป็นรูปแบบทางการค้าที่เอื้ออำนวยต่อระบบเศรษฐกิจ และยังเป็นการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมผ่านตัวบุคคลอีกด้วย กล่าวได้ว่า จัมก้อง ดำเนินไปด้วยความต้องการของทั้งสยามและจีน ทั้งนี้ผลพวงของเงื่อนไข ทางประวัติศาสตร์โดยเฉพาะของยุคสมัยนั้น คือ การเดินทางไปมาหาสู่ระหว่างทั้งสองชนชาติ ชนชั้นผู้นำได้ติดต่อเจริญสัมพันธไมตรีกับประเทศจีน และย่อมรวมไปถึงจุดมุ่งหมายในผลประโยชน์ทางการค้า แต่การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็นการผลิตสินค้าหลากหลายรูปแบบ

วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์

ปีที่ 3 เล่มที่ 1 (ม.ค.-มิ.ย. 2557)

ทั้งอุตสาหกรรมการต่อเรือที่เจริญรุดหน้าอย่างรวดเร็วเพราะความสะดวกในด้านวัตถุดิบและมีมือช่าง กรุงเทพฯ จึงเป็นศูนย์กลางของพ่อค้าที่ทำการค้านานาชาติจำนวนมาก การขนถ่ายสินค้าโดยอาศัยเรือสำเภาเป็นจำนวนมาก ส่วนหนึ่งของเรือสำเภาซึ่งใช้ในการค้าเป็นของคนที่อยู่ในประเทศไทย การแลกเปลี่ยนเงินตรา รวมทั้งการติดต่อสื่อสารกับต่างประเทศและภายในประเทศ ไม่สามารถกระทำได้โดยอาศัยกำลังทางความคิดและแรงงานของคนกลุ่มเดียว ดังนั้น จึงต้องอาศัยไพร่พล ชาวบ้านสามัญชน มาเป็นแรงผลักดันทำให้เศรษฐกิจขยายตัวและสร้างความแข็งแกร่งให้กับสังคมสยามในสมัยนั้น

ในตอนต้นรัชกาลที่ 3 สินค้าส่งออกที่มีจำนวนมากที่สุดคือ ข้าว ซึ่งมีการค้าขายอยู่สองชนิดคือ ข้าวนาสวนและข้าวนาเมือง แต่มีการเก็บภาษีขาออกของสินค้าข้าวค่อนข้างสูงมาก ทั้งนี้เป็นเพราะนโยบายข้าวของรัฐบาลที่ต้องประกันว่าการบริโภคข้าวภายในต้องมีอย่างเพียงพอ และต้องเก็บเป็นเสบียงในยามศึกสงครามด้วย ที่เหลือจึงออกส่งขายได้ การขายข้าวจำนวนมากแก่ต่างประเทศจะส่งผลกระทบต่อระบบไพร่ด้วย ทำให้ไพร่ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่และเป็นแรงงานหลักเพื่อให้ได้มาซึ่งสินค้าในสังคมขาดแคลนปัจจัยจำเป็นในการดำรงชีพทั้งในรูปของวัตถุดิบและระบบเงินตรา ซึ่งรัฐบาลไม่พร้อมที่จะบ่อนทำลายลงเสียเอง

นอกจากนี้ในบรรดาพืชที่จีนปลูกเพื่อการตลาดที่สำคัญที่สุด คือ การปลูกอ้อยและการผลิตน้ำตาล สิ่งประเทศตะวันตกโดยเฉพาะอังกฤษใฝ่หามานับตั้งแต่ศตวรรษที่ 12 อ้อยเป็นที่รู้จักในประเทศมานานแล้ว แต่จากการมาทำจากอ้อยนั้นเป็นสิ่งที่ชาวจีนนำเข้ามาสู่ประเทศ การปลูกอ้อยทำน้ำตาลโดยชาวจีนมีอยู่มากในแถบบางปลา สร้อย นครไชยศรี บางปะกง และแปดริ้ว ผู้ปลูกอ้อยนั้นเป็นชาวไทย ส่วนผู้ผลิตน้ำตาลเป็นชาวจีน นับว่าการผลิตน้ำตาลโดยชาวจีน ได้ดึงชาวไทยจำนวนไม่น้อยให้เข้าร่วมในการผลิตเพื่อการตลาดและเศรษฐกิจแบบเงินตรา การขยายตัวของอุตสาหกรรมน้ำตาลทรายย่อมมีผลกระทบต่อชาวไทย เพราะการทำไร่อ้อยเป็นสิ่งที่ราษฎรไทยยังคงทำอยู่ต่อมา เพื่อป้อนโรงงานหีบอ้อยของจีน กล่าวได้ว่า การปลูก

ข้าวและอ้อย การผลิตน้ำตาล ตลอดจนการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ต้องอาศัยแรงงานล้วนถูกจัดสรรปันส่วนผลประโยชน์ที่มักถูกจำกัดโดยเจ้านายเท่านั้น

ส่วนการดำเนินไปของประวัติศาสตร์ภายใต้วรรณกรรมที่ใช้ศึกษาทำให้เห็นถึงการเชื่อมโยงกันในเรื่องชนชั้นทางสังคมระหว่างวรรณกรรมราชสำนักและวรรณกรรมประชาชนในแต่ละยุคสมัย ทั้งสองชนชั้นต่างผลักดันมีอิทธิพลและสร้างความโดดเด่นขึ้นมาในสังคม โดยมีกลุ่มบุคคลชั้นสูงและวัดที่เป็นตัวเชื่อมตัวประสานหลัก ลักษณะวรรณกรรมในชนชั้นสูง จะเป็นไปในแง่ของการแสวงหาอำนาจ ชื่นชมบารมีของกษัตริย์ประกอบกับตำราต่างประเทศ เช่น รามเกียรติ์ โคลงและร้อยนิพนธ์ต่างๆ เป็นต้น วรรณกรรมเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความดีเลิศของชนชั้นสูงและมีการพัฒนาในทักษะการเขียนหรือมีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ในขณะที่วรรณกรรมประชาชนเป็นภาพที่สะท้อนเรื่องราวชีวิต ประเพณี ความเชื่อและมีการเปรียบเปรย เช่น เพลงอีแซวที่นิยมเล่นกันแถวสุพรรณบุรี เพลงเกี่ยวข้าว ซอเก็บนกซึ่งเป็นการขับร้องอย่างหนึ่งของชาวล้านนาไท และดนตรีประกอบเสมอเครื่องดนตรีที่ใช้เป็นหลักคือปี่

ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดระหว่างวรรณกรรมสองชนชั้นนี้คือ บทอัครจรรย์ จาริต ที่มี การถ่ายทอดภาษาประชาชนไปใช้ในราชสำนักและ รวบรวมเป็นของตนเอง ดังบทประพันธ์ของอิเหนาตอนหนึ่งที่ว่า

เหมือนเขาเปรียบเทียบความเมื่อยามรัก แต่น้ำผักต้มขมก็ยังหวาน
ถึงยามยี่ดัดจืดกร่อยทั้งอ้อยตาล เคยโปรดปรานเปรี้ยวเค็มรู้เต็มใจ
(อิเหนา ร.2: 1141)

นอกจากนี้วรรณกรรมในเรื่องเพศก็สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้น นั่นคือ วรรณกรรมราชสำนักเก่าในสมัยอยุธยา จะกล่าวถึงเรื่องเพศอย่างตรงไปตรงมาแต่วรรณกรรมประชาชน จะอาศัยความเปรียบเรื่องเพศกับธรรมชาติ และชีวิตประจำวัน ต่อมาสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น การเขียนบทอัครจรรย์ราชสำนักหันไปปรับรูปแบบวรรณกรรมของประชาชนมากขึ้น จากนั้นจึงค่อยๆ ละทิ้งความ

ตรงไปตรงมาในการกล่าวถึงเรื่องเพศ จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า วรรณกรรมราชสำนักในเรื่องเพศนี้เป็นการกลั่นกิน นำเอาจารีตของวรรณกรรมประชาชนไปใส่ไว้ในวรรณกรรมอย่างชาญฉลาด และการหันไปปรับจารีตวรรณกรรมของประชาชนซึ่งเป็นวรรณกรรมที่มีชีวิตและปรับเปลี่ยนได้ตลอดเวลา ทำให้วรรณกรรมชนชั้นสูงมีอิทธิพลมากพอๆ กับวรรณกรรมไพร่ ในขณะที่เดียวกันก็เปิดรับวรรณกรรมต่างชาติเข้าไปด้วย นอกเหนือจากที่กล่าวมา วรรณกรรมชนชั้นสูงก็ยังมีลักษณะที่ตายตัว มีความเคร่งครัดทั้งในกฎในราชสำนักและฉันทลักษณ์ในบทประพันธ์ แต่วรรณกรรมประชาชนกลับเป็นวรรณกรรมที่มีอิสระในด้านความคิด มีความสนุกสนานและมีชีวิตชีวา ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดจากวรรณกรรมราชสำนักคือ การแสดงโขนที่จำกัดไว้เฉพาะกับชนชั้นสูงหรือคนในวังที่ต้องใช้เงินสิ้นเปลืองในการลงทุน มีความสลับซับซ้อนและความมหัศจรรย์ซึ่งถือเป็นคุณสมบัติของ “ผู้ดี” ดังนั้นประชาชนคนธรรมดา จึงไม่สามารถเข้าถึงได้เลย เนื่องจากโขนจัดว่าเป็นงานมหรสพที่ต้องใช้กำลังทรัพย์มาก อีกหนึ่งตัวอย่างคือ การใช้ผู้หญิงแสดง ในราชสำนักผู้หญิงนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากอิทธิพลระบอบที่ต้องใช้หญิงล้วน ในส่วนของการแสดงประชาชน การหลีกเลี่ยงไม่ให้ผู้หญิงแสดงอาจเป็นเพราะบทละครมักมีการด่าทอผู้หญิงจึงไม่เหมาะที่จะเล่นละครทำให้ไม่ต้องรู้สึกอับอายหรือถูกรังเกียจแต่อย่างใด และเมื่อเกิดความนิยมในการแสดงละคร ละครประชาชนได้ลอกเลียนแบบในการใช้ผู้หญิงเป็นตัวละครนับตั้งแต่สมัยอยุธยา แต่การมีบทละครตายตัวที่เป็นตัวเขียนซึ่งขัดกับลักษณะของละครประชาชน การคิดบทขึ้นมาในขณะที่เล่นละครจึงค่อยๆ เลื่อนรางไปจากการจารีตละครของประชาชน

การศึกษาประวัติศาสตร์ชาวบ้านผ่านวรรณกรรมมุขปาฐะเป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชน นอกจากจะมีการวิเคราะห์วรรณกรรมมุขปาฐะในด้านเศรษฐกิจ การเมืองแล้ว ยังมีการแฝงความเชื่อและพิธีกรรมเข้าไปด้วย ตัวอย่างเช่นในขอเก็บนก “ป่า” นับว่ามีความสำคัญกับชาวลานนามาก เนื่องจากชาวลานนาตั้งบ้านเรือนอยู่ตามที่ราบเชิงเขาทำให้ที่ดินของชาวลานนาที่ใช้เพาะปลูกมีจำกัด

ประกอบกับเทคโนโลยีมีประสิทธิภาพต่ำ ผลผลิตจึงไม่ค่อยพอที่จะเลี้ยงตัวเอง ต้อง
ดิ้นรนหาแหล่งอื่นๆ มาประกอบ ซึ่งแหล่งที่ใหญ่ที่สุดคือ ป่า สำหรับชาวลานนาแล้ว
ป่าคือแหล่งทำมาหากินอีกแหล่งหนึ่งที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าไร่นา การใช้คำว่า
“ป่า” ในการจำแนกสิ่งต่างๆ ของชาวลานนา เช่น สัตว์ป่า ของป่า หมายถึงสัตว์หรือ
ของที่ไม่มีเจ้าของเป็นสมบัติส่วนรวมเท่านั้น ไม่มีความหมายในความโหดร้ายทารุณ
หรือต่อความเจริญเหมือนในภาษาอื่น ชาวลานนาจึงไม่ใช้คำว่าป่าในการเหยียด
หยามใคร และไม่รู้สึกเจ็บเมื่อมีใครเขาว่าเป็นคนป่า

นอกเหนือไปจากนี้ยังกล่าวได้ว่า วิถีชีวิตและแนวคิดของชาวบ้านมีความ
ใกล้เคียงกับธรรมชาติมาก ซึ่งถือเป็นปรกติวิสัยของมนุษย์ที่รักอิสระเสรี ไม่ต้องติดอยู่
ในกรอบใดๆ ด้วยเหตุนี้ วรรณกรรมราชสำนักที่ต้องการความมีชีวิตชีวาในบท
วรรณกรรมจึงหยิบยกนำเอาจารีตทางวรรณกรรมมุขปาฐะของชาวบ้านไปสอดแทรก
ในความคิดของชนชั้นสูง จากนั้นจึงนำชุดความรู้ที่เกิดจากการผสมผสานระหว่าง
ความคิดของชนชั้นผู้นำและชาวบ้านเผยแพร่ผ่านงานวรรณกรรมไปสู่ชุมชน การตอบ
รับของชาวบ้านจึงเป็นไปอย่างกลมกลืนเพราะสิ่งเหล่านั้นพวกเขาได้เรียนรู้จากมันมา
เป็นระยะเวลาอันยาวนานแล้ว

**2. กลุ่มที่ 2 ใช้ “ปัจจัยภายนอก” ในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์
ของชนชั้นผู้นำไทยและเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้สังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปในสมัย
รัชกาลที่ 4**

ช่วงรัชกาลที่ 3 และ 4 ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงการรับรู้และได้มีการรับ
เทคโนโลยีสมัยใหม่มาจากตะวันตก ความรู้ทางดาราศาสตร์และภูมิศาสตร์ได้
ก่อให้เกิดการทำลายโลกทัศน์เดิมของสังคมไทยอย่างรุนแรง การให้ความสำคัญแก่
ความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่จากตะวันตกเป็นคำอธิบายหลักในการเปลี่ยนแปลง
ของสยาม จากผลงานของธงชัย วินิจจะกูล ที่เน้น “ปัจจัยภายนอก” กล่าวว่า การ
เปลี่ยนแปลงของสยามในช่วงนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่าง “แตกหัก” และแม้ว่าการ
เปลี่ยนแปลงของสยามในทัศนะของธงชัยจะถูกมองว่าเป็นผลมาจากแรงกดดัน

วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์

ปีที่ 3 เล่มที่ 1 (ม.ค.-มิ.ย. 2557)

ภายนอก แต่ผู้ที่ผลักดันการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ก็ยังเป็นชนชั้นนำอยู่ดี ทุกปฏิกิริยาของชนชั้นนำสยามต่อสังคมตะวันตก ล้วนบ่งบอกถึงการถูกรอรับโดยวาทกรรม ซึ่งมนุษย์เป็นเพียงแค่ตัวแทนที่ทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงและขับเคลื่อนไป ธงชัยเห็นว่า “มนุษย์เป็นเพียงเครื่องมือสำหรับให้บรรลุลักษณะจริงในความปรารถนาต่อพื้นผิวโลกที่ถูกวาดโครงการไว้ หรือเพื่อจะได้ทำให้พื้นที่ที่เป็นนามธรรมในแผนที่กลายเป็นความจริงขึ้นมาเท่านั้น” กำเนิดของรัฐสยามไม่ได้ยิ่งใหญ่อะไรจนอาจกล่าวได้ว่า ประเทศสยามเกิดจากกระดาษแผ่นเดียว

ในศตวรรษที่ 16 ซึ่งเป็นยุคแห่งเหตุผล ในช่วงเวลานี้นักคิดชนชั้นนำของยุโรปเน้นย้ำว่า “การใช้เหตุผลเป็นวิธีการเรียนรู้ที่ดีที่สุดในการเรียนรู้ความจริง” พวกเขาประมาณความเชื่อเดิมที่คิดว่างมงายและตึกหักเอาเอง ความเชื่อเกี่ยวกับเหตุผลนี้นำไปสู่พัฒนาการของวิธีการทางวิทยาศาสตร์ นำเข้าสู่การศึกษาของโลกของกายภาพ พวกเขาได้ค้นพบสิ่งสำคัญในขอบเขตวิชากายภาพ วิชาดาราศาสตร์ และวิชาเรขาคณิต จนกระทั่งถึงช่วงเวลาวิวัฒนาการในศตวรรษที่ 19 ถือเป็นยุคที่ชาวยุโรปประยุกต์เอาความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาประดิษฐ์เป็นเครื่องใช้และเครื่องจักร ซึ่งเป็นยุคที่มีผลกระทบต่อชีวิตคนเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะประชาชนในประเทศแถบเอเชีย

ประชาธิปไตยและลัทธิชาตินิยม - การขยายตัวของอาณานิคม

พัฒนาการของสังคมตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 19 เกี่ยวข้องกับอุดมการณ์ที่สำคัญ 3 ประการ คือลัทธิปัจเจกนิยม (Individualism) ระบบเศรษฐกิจแบบเสรี (Laissez-faire economy) และลัทธิทุนนิยม (capitalism) แนวคิดทั้งสามเป็นส่วนจำเป็นที่อยู่ภายใต้ลัทธิการเมืองแบบประชาธิปไตย ขบวนการที่เติบโตขึ้นจากการสืบเนื่องของยุคแห่งเหตุผล ตลอดจนการทำลายของมันเป็นเองต่ออำนาจที่สืบทอดกันมา ลัทธินี้มีจุดประสงค์เพื่อแสวงหาชีวิตที่ดีและเป็นอุดมคติที่ต้องการให้มนุษย์ทุกคนได้รับความอุดมสมบูรณ์ ต่อมาในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 24 ลัทธิทางการเมืองแบบประชาธิปไตยก็ถูกทำลายด้วยอุดมการณ์แบบลัทธิชาตินิยม ซึ่งพัฒนามาจาก

ความรู้สึกที่แข็งกร้าวและมีจุดมุ่งหมายเพื่อการนำไปสู่ความไฝ่ฝันที่ดี และความเป็นจักรวรรดินิยม แนวคิดเหล่านี้ทำให้เกิดสงครามขึ้นในยุโรปและสงครามโลกครั้งที่ 1 การทำสงครามหลายครั้งทำให้วัฒนธรรมที่ไม่ใช่ยุโรปถูกทำลาย เป็นเหตุให้ยุโรปไม่มีภาระติดพันในสงครามที่ยาวนานจึงไม่เกิดความสิ้นเปลือง สันติสุขจึงเกิดขึ้นพร้อมกับความเจริญที่พุ่งขึ้นอย่างรวดเร็ว นับได้ว่าเป็นช่วงสมัยที่สมบูรณ์ยิ่งในซีกโลกตะวันตก

ชนชั้นทางสังคม

ความขัดแย้งในหมู่ชนชั้นทางสังคมเป็นส่วนสำคัญหนึ่งในประวัติศาสตร์ยุโรป ความรู้สึกเป็นศัตรูและข้อกังขาระหว่างชนชั้นอันหลากหลายสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน กรรมกร ชาวนา เจ้าของที่ดินและนักอุตสาหกรรม ล้วนแล้วแต่รู้สึกสำนึกถึงตำแหน่งของชนชั้นของตนในการเปรียบเทียบกับบุคคลอื่น กรรมกรและชาวนาในประเทศส่วนใหญ่เคยมีสิทธิในการลงคะแนนเสียง และการบริหารองค์กรสหภาพเพียงแค่ช่วงปลายทศวรรษที่ 18 ชนชั้นยากไร้เสริมพลังของตนในทศวรรษที่ 19 แต่จนกระบัดนี้ทั้งลูกหลานของชนชั้นครอบครัวกรรมกรส่วนใหญ่ยังไม่ได้การศึกษามหาวิทยาลัย ได้ทำงานตามวิชาชีพ หรือได้ทำงานในหน่วยงานของรัฐบาล

การเข้ามาของชาติตะวันตกสู่สยาม

มูลเหตุและการปฏิบัติของเหล่าบรรดามิชชันนารี มาจากแนวคิดของชาวในคริสต์ศาสนานิกายโปรเตสแตนต์ที่ต้องการเผยแพร่คริสต์ศาสนาในสังคมไทย รูปแบบการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแทนแนวคิดวัฒนธรรมตะวันตกและตัวแทนแนวคิดวัฒนธรรมไทยนั้นมีความสลับซับซ้อน และควรทำความเข้าใจให้ลึกซึ้งในกระบวนการทางประวัติศาสตร์ของสังคมไทย ที่ถูกกระตุ้นให้รับวิทยาการตะวันตกในบริบทของประวัติศาสตร์ไทย ระบบศักดินาเป็นไปเพื่อตอบสนองประโยชน์ของชนชั้นนำทั้งในด้านการเมือง วัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลประโยชน์ในด้านเศรษฐกิจการค้า คนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะคุ้นเคยกับการค้ากับต่างประเทศมาตั้งแต่สมัยอยุธยาและธนบุรี ดังนั้นจึงมีความชำนาญในด้านนี้ ประกอบกับความจำเป็นที่ต้องทุ่มเททรัพยากรมหาศาลเพื่อเสริมสร้างราชธานีให้เป็นศูนย์กลางอันรุ่งเรือง นอกจากนี้การมี

ส่วนร่วมอย่างกว้างขวางในการเปิดโอกาสให้สามารถรับสิ่งใหม่ๆ จาก “ภายนอก” โดยเฉพาะสถานการณ์ต่างๆ ในเรื่องของการต่างประเทศในยุคร่วมสมัย ทำให้ชนชั้นนี้มีแนวคิดก้าวหน้าเหนือความเป็นจารีตนิยม นั่นคือหลักความมีเหตุผลและมนุษยนิยม ที่มีความเชื่อมั่นในพลังอำนาจมนุษย์มากขึ้น สิ่งเหล่านี้เองที่เป็นแนวคิดเบื้องหลังสำคัญที่ผลักดันให้ชนชั้นปกครองแสดงบทบาทผู้นำทางสังคมในทุกๆ ด้าน แม้กระทั่งในสมัยรัชกาลที่ 4 ส่วนในเรื่องของชนชั้นสามัญชนถือเป็นชนชั้นที่อยู่ภายใต้การปกครองคือ เป็นหน้าที่ตามธรรมชาติทางสังคม (natural obligation) ตามหลักแนวคิดของฮินดูและศาสนาพุทธ แนวคิดดังกล่าวทำให้มองเห็นภาระหน้าที่ของสามัญชนที่อยู่ภายใต้การปกครอง และอาจถือเอาได้ว่าเป็นการชดเชยผลตอบแทนจากประชาชนโดยชนชั้นนำในรูปแบบต่างๆ

วิพากษ์ กลุ่มที่ 2 บทบาทของสามัญชนในสยาม

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถือได้ว่าเป็นช่วงที่กระแสความเป็นตะวันตกได้หลังไหลเข้ามาสู่สยามอย่างต่อเนื่อง การปรับตัวเพื่อรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงทำให้ชาวสยามต้องเร่งพัฒนาประเทศเพื่อให้ทัดเทียมกับนานาชาติ ชาวตะวันตกในช่วงระยะเวลานี้ได้ดำเนินความสัมพันธ์ในด้านต่างๆ กับชาวสยามในทุกชนชั้น กล่าวคือ การมีชนชั้นปกครองที่เปรียบเสมือนหัวเรือใหญ่ในการดำเนินนโยบายการต่างประเทศ และในขณะเดียวกันก็ต้องรับมือกับความเปลี่ยนแปลงและความขัดแย้งภายในด้วย ส่วนสามัญชนเปรียบได้กับหางเสือที่คอยขับเคลื่อนทิศทางให้เป็นไปตามความต้องการของคนส่วนใหญ่ นอกจากนี้ กล่าวได้ว่า “สนธิสัญญาเบาว์ริง” เป็นสัญลักษณ์สำคัญที่แสดงให้เห็นถึงนโยบายตอบรับแนวคิดและอำนาจตะวันตกของรัฐบาลในสมัยนั้น ท่ามกลางสถานการณ์สภาวะแวดล้อมเช่นนี้ ทั้งชนชั้นผู้นำและสามัญชนคนธรรมดาต้องร่วมมือกันกับชาติมหาอำนาจยิ่งไปกว่านั้น การก้าวข้ามผ่านพ้นวิกฤตการณ์ที่เกิดจากอิทธิพลภายนอกจะเกิดขึ้นไม่ได้เลยหากปราศจากการปรับตัวเข้าหากันระหว่างทั้งสองชนชั้น และแน่นอนว่าความเหลื่อมล้ำทางด้านเศรษฐกิจต้องมีไม่มากจนเกินไป กล่าวได้ว่าการเกิดการค้าเสรี

ของสยามหลังสนธิสัญญาเบาว์ริงยังผลต่อการเปลี่ยนแปลงในระบบไพร่ สามัญชนมีบทบาทมากขึ้นทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม เนื่องจากความเสื่อมถอยในระบบศักดินา ไม่กี่ทศวรรษต่อมาตุลาอำนาจของสยามได้เปลี่ยนแปลงไป อำนาจการเมืองและเศรษฐกิจค่อยๆ รวมศูนย์กลับมาที่พระมหากษัตริย์ รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของสยามยุคใหม่ได้ถือกำเนิดขึ้น ด้วยปฏิสัมพันธ์ ท่าที และการดำเนินนโยบายของชาติสยามต่อชาวตะวันตก นับตั้งแต่สนธิสัญญาเบาว์ริงเป็นต้นมา เป็นเสมือนโลกาภิวัตน์ระลอกแรก ที่ทาโถมเข้าสู่สยามภายใต้ปฏิสัมพันธ์ของชนชั้นผู้นำและสามัญชนในสยาม

การเข้ามาของชาติตะวันตกทำให้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่เป็นรากฐานของสยามในสมัยนั้นอยู่แล้วถูกทำให้เกิดความชัดเจนและเป็นรูปธรรมมากขึ้น สนธิสัญญาเบาว์ริง เป็นสิ่งที่ทำให้สยามต้องเปิดรับการค้าขายจากภายนอกด้วยเหตุนี้จึงเกิดการขยายตัวเศรษฐกิจ และการดำเนินกิจกรรมใดๆ ต้องเอื้อผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจแบบเงินตราด้วยเช่นกัน ฉะนั้น ความต้องการแรงงานและข้าราชการจึงเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย ระบบเศรษฐกิจที่ถูกควบคุมโดยชนชั้นนำเป็นเพียงในระดับการดำเนินนโยบายในการปกครองและการบริหารงาน ยิ่งไปกว่านั้นการจำกัดพื้นที่ในสังคมที่ดูเหมือนจะเป็นหน้าที่ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของชนชั้นผู้นำ อีกนัยหนึ่งคือการจัดสรรทรัพยากรมาเป็นของตนให้ได้มากที่สุด ในทางตรงกันข้าม ประชาชนต่างหากที่เป็นผู้โอบอุ้มนโยบายของรัฐไว้ เมื่อใดก็ตามที่เกิดการลุกฮือ หรือเกิดการต่อสู้ในการเรียกร้องพื้นที่ทางสังคมให้กับตนเอง เมื่อนั้นรัฐบาลย่อมตระหนักดีว่า นโยบายแบบเก่านั้นเกิดปัญหาขึ้นอย่างไรบ้าง และต้องปรับแก้ให้ตรงกับความต้องการของประโยชน์ส่วนรวม

สาเหตุที่ไทยรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกมากกว่าประเทศอื่น เช่น จีน อินเดีย และพม่า อาจเป็นเพราะวัฒนธรรมตะวันตกนั้นมีความท้าทายและน่าตื่นเต้นมากกว่าชนชาติอื่นมีผลประโยชน์มากมายมหาศาล รวมทั้งประสิทธิภาพระดับสูงในการทำให้เป็นที่ประจักษ์นั่นก็คือ การตอบสนองความต้องการของคนในสังคมได้เป็นอย่างดี

วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์

ปีที่ 3 เล่มที่ 1 (ม.ค.-มิ.ย. 2557)

เช่น เรือกำปั่นไฟ การแพทย์แผนใหม่ พวกหมอสอนศาสนา วิทยาการพวกนี้ได้เข้ามาอย่างรวดเร็วและโจ่งแจ้ง วัฒนธรรมของชาติตะวันตกเหล่านี้จึงประจันหน้ากับวัฒนธรรมไทยอย่างรุนแรงมากกว่าวัฒนธรรมอื่น รวมทั้งรากฐานจากวิทยาการและเทคนิควิทยาที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิงกับวิทยาการและเทคนิควิทยาของวัฒนธรรมไทย การรับผลผลิตของชาติตะวันตกเพียงเล็กน้อยก็สามารถสั่นคลอนวัฒนธรรมไทยได้อย่างรุนแรง หรือไม่ก็เปลี่ยนแปลงไปอีกด้านหนึ่งไปเลย เช่นว่า การคำนวณหาสุริยคราสตามแบบตะวันตกซึ่งแม่นยำกว่าโหรไทย ชาวตะวันตกคิดว่าโลกโคจรรอบดวงอาทิตย์เพราะดวงอาทิตย์หยุดนิ่งตามความรู้ทางดาราศาสตร์สมัยใหม่ ในขณะที่โหรไทยถือว่าดวงอาทิตย์เป็นฝ่ายหมุนเวียนไปตามจักรราศีรอบโลก ความรู้ทางการแพทย์ที่สามารถรักษาโรคได้จริงมากกว่าการเชื่อเรื่องผีสังเทวดา เป็นต้น

การเผยแพร่หลักของศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกและวิทยาการสมัยใหม่จากมิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันในสังคม เพราะหลักคำสอนพื้นฐานเดิมของศาสนาคริสต์เชื่อว่า พระเจ้าสร้างมนุษย์ให้เหมือนกันทุกคนและเป็นหน้าที่ของคริสต์ศาสนิกชนที่ต้องเผยแพร่คำสอนและโลกทัศน์ต่างๆ ให้กับผู้ที่ไม่นับถือศาสนาคริสต์ ดังนั้น จึงมิใช่แค่เพียงชนชั้นสูงที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดและวิทยาการสมัยใหม่เท่านั้น หากแต่สามัญชนก็มีความสำคัญต่อการเผยแพร่แนวคิดทำนองนี้ด้วยเช่นกัน เช่นว่า พวกมิชชันนารีมักใช้วิธีเดินทางไปตามแม่น้ำลำคลองเพื่อสอนศาสนาและแจกใบปลิวตามแหล่งชุมชนต่างๆ ทำให้สามัญชนมีโอกาสดำเนินรู้และได้อ่านเรื่องราวของมิชชันนารีบ่อยครั้ง นอกจากนี้มิชชันนารีได้พยายามเปลี่ยนความคิดที่ว่าคนทุกคนมีความเสมอภาคภายใต้พระเจ้าโดยไม่แบ่งแยกชนชั้นหรือเพศ

สถาบันที่เป็นตัวเชื่อมประสานทั้งชนชั้นนำ สามัญชน และคนต่างชาติได้ดีที่สุดคือ “วัด” เพราะวัด ศาสนสถานแห่งนี้ เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนสยาม ธรรมชาติของมนุษย์ต้องมีการติดต่อสัมพันธ์กัน ในแต่ละสังคมต้องการความรู้สึกและลักษณะร่วมหรือการสร้างและการแสวงหาความเป็นหนึ่งเดียวของสังคม ดังจะเห็นได้จากจารึก

วัดเชตุพนฯ ที่ลักษณะการจำแนกคนในจารึกนี้ ใช้ภาษาเป็นเกณฑ์ เรียกว่า “ สิบสอง ภาษา” ซึ่งชาติภาษา น่าจะเป็นความแตกต่างในเรื่องเชื้อชาติ คือ เชื้อชาติในความหมายของชาติพันธุ์ โดยหลักการนี้ไม่ได้จำกัดเชื้อชาติ ความเชื่อ และภาษา ชาติกับภาษาสำหรับชนชั้นนำต้นรัตนโกสินทร์ จึงเป็นสิ่งที่ไม่แตกต่างกันและสามารถใช้แทนกันได้ การเขียนประวัติศาสตร์สยามที่ฉายภาพให้เห็นกลุ่มคนชาติพันธุ์ต่างๆ ตลอดจนพยายามอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับคนเชื้อชาติอื่นในโลก โคลงต่างภาษาได้สะท้อนให้เห็นว่า ชาติต่างภาษา และกลุ่มคนใดๆ ในสังคมล้วนไม่ต้องการให้ใครมองว่าเป็นคนด้อยค่า ป่าเถื่อน แม้กระทั่งชนชั้นนำที่ต่อต้านชาวตะวันตกเพราะการถูกทำให้เป็นคน “ไร้อารยธรรม” สามัญชนก็เช่นเดียวกันที่ไม่ต้องการให้ชนชั้นนำมองว่าตนเป็นคนชายขอบและไม่มีพื้นที่ทางสังคม

ความปรารถนาของประชาชนที่ต้องการมีพื้นที่ในสังคมและมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีอาจเกิดจากแรงผลักดันภายในสัณฐานของมนุษย์ที่ต้องการความเป็นอิสระ หรือการถูกปลูกฝังเพราะการเอารัดเอาเปรียบของชนชั้นนำและชาวต่างชาติ ประชาชนเหล่านี้สามารถกล่าวได้อย่างเต็มภาคภูมิว่า ชนชั้นนำและผู้คนจากถิ่นอื่นที่เอารัดเอาเปรียบพวกตน คนพวกนั้นถูกบริจาครมาเพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นในรัฐ พวกเขาได้รับมอบหมายให้มาจัดการกับอารยธรรมการเมืองและเศรษฐกิจ เพื่อความเป็นรัฐสมัยใหม่

บทสรุป

ท่ามกลางกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงกล่าวได้ว่า ทั้งชนชั้นสูงและสามัญชนต่างผลักดันมีบทบาทและมีอิทธิพลทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ปฏิสัมพันธ์เหล่านี้ดำเนินไปพร้อมกับการเปิดรับอารยธรรมภายนอกที่เร่งเร้าให้การเปลี่ยนแปลง ภายในมีความเด่นชัดและเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ชนชั้นสูงของสยามในช่วงเวลานี้เป็นผู้ควบคุมการบริหารและความเป็นไปทางเศรษฐกิจ ตลอดจนการดำเนินนโยบายในการค้าขาย

กับต่างประเทศ เช่น จีน อินเดียและชาติตะวันตก ขณะที่การผลิตสินค้าโดยกรรมวิธีต่างๆ ที่เกิดจากการใช้แรงงานทั้งทางความคิดและร่างกาย เป็นหน้าที่ตามธรรมชาติของสามัญชน นอกเหนือไปจากนี้ชนชั้นกรรมพีและชนชั้นล่างก็สร้างปฏิสัมพันธ์ผ่านการค้าขาย ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้รัฐสามารถคงอยู่และขยายตัวออกไปได้อีกหนึ่ง การมีบทบาททางด้านสังคมก็มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน กล่าวคือ ผลงานทางด้านวรรณกรรมที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของคนในชาติ ซึ่งเกิดจากการหลอมรวมและการแลกเปลี่ยนกันทางความคิดโดยมีสถาบันทางศาสนาเป็นตัวเชื่อมประสานหลัก และเป็นรากฐานของสำนึกทางเวลาสำหรับคนสยามในสมัยนั้น ในรัชกาลที่ 4 ช่วงสมัยที่เป็นรากฐานแห่งภูมิปัญญาได้เกิดความคิดเรื่องความก้าวหน้าขึ้นมาในสังคม ซึ่งล้วนบ่งบอกถึงความคิดทางเวลาแบบใหม่ของมนุษย์ที่แปรเปลี่ยนไป เนื่องจากอิทธิพลของชาติตะวันตกอันเป็นแรงผลักดันสำคัญ และการเปลี่ยนแปลงภายในสังคมสยามที่เริ่มให้ความสำคัญกับประสบการณ์และสภาพเศรษฐกิจที่มีเงินตราเป็นตัวชี้นำบทบาทในสังคม การประสานและการสอดรับระหว่างปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในที่ดำเนินไปภายใต้ความคิดทางเวลาแบบก้าวหน้าเช่นนี้ จะเกิดขึ้นไม่ได้เลยหากปราศจากพลังอำนาจของสำนึกทางเวลาที่เป็นตัวกำกับพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม อันนำไปสู่การช่วงชิงการให้คำนิยามกับสิ่งต่างๆ ท่ามกลางปฏิสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นผู้นำและสามัญชน

ความมีอิทธิพลในสังคมระหว่างชนชั้นผู้นำและสามัญชนไม่สามารถเปรียบเทียบได้ว่าชนชั้นใดที่มีบทบาททางสังคมมากกว่ากัน เพราะทั้งสองชนชั้นล้วนเป็นส่วนหนึ่งภายใต้โครงสร้างทางสังคม ความเหลื่อมล้ำและความขัดแย้งระหว่างชนชั้นนำมาสู่การเรียกร้องเพื่อการมีพื้นที่ทางสังคมของประชาชน ความเฉื่อยชาทางจารีตประเพณีของชนชั้นสูงเรียกร้องความมีชีวิตชีวา และอิสระเสรีทางด้านความคิดของสามัญชนอันเป็นลักษณะธรรมชาติของมนุษย์ ชนชั้นเหล่านี้ในสยามเป็นองค์ประกอบหลักที่ทำให้เศรษฐกิจ ตลอดจนวัฒนธรรม จารีต ประเพณีสามารถขับเคลื่อนไปได้และเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ภายใต้เงื่อนไขการครอบงำทางความคิดและความพยายามใน

การเรียนรู้จากประวัติศาสตร์ที่เป็นความจริง เนื่องด้วยการรับรู้ประวัติศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงไปเช่นนี้ ทำให้ชนชั้นนำและสามัญชนพยายามที่จะกำหนดบทบาทของตนในสังคม เพื่อความเจริญก้าวหน้าและการมีเอกสิทธิ์ที่เท่าเทียมกัน ซึ่งบางครั้งก็นำไปสู่ความขัดแย้งที่มักเกิดขึ้นอยู่เสมอ กล่าวได้ว่าแท้จริงแล้ว สิ่งที่อยู่เบื้องหลังความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างชนชั้นก็คือ การเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจโลกทัศน์ที่แปรเปลี่ยนไปสู่ความเป็นเหตุผลมากยิ่งขึ้น แนวคิดและวิทยาการตะวันตกที่หลอกล่อให้คนในสังคมประพฤติปฏิบัติ สิ่งเหล่านี้ดำเนินไปพร้อมๆ กันจนไม่สามารถแยกออกจากความเหลื่อมล้ำทางชนชั้นที่มีอยู่ในทุกสังคมรวมทั้งสังคมสยามเอง

เอกสารอ้างอิง

เติ้ง ลี เชียง. 2531. ประวัติศาสตร์ล้านนาไทยสมัยราชวงศ์มังรายจากเอกสารจีน.

เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2527. ปากไก่และใบเรือ: รวมความเรียงว่าด้วยวรรณกรรมและ

ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์.

ทวีศักดิ์ เผือกสม. 2540. การปรับตัวทางความรู้ ความจริง และอำนาจของชนชั้น

นำสยาม พ.ศ. 2325-2411. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ทวีศักดิ์ เผือกสม. 2540. คนแปลกหน้านานาชาติของกรุงสยาม. กรุงเทพฯ:

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เบนดิกลี แอนเดอสัน (เขียน), ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (แปล). 2552. ชุมชนจินตกรรม

บทสะท้อนว่าด้วยกำเนิด และการแพร่ขยายของชาตินิยม=Imagined communities reflections on the origin and spread of

Nationalism. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์

ปีที่ 3 เล่มที่ 1 (ม.ค.-มิ.ย. 2557)

ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. 2533. การถ่ายทอดวิทยาการตะวันตกในสังคมไทย: ศึกษา
บทบาทของมิชชันนารีโปรแตสแตนท์ ระหว่าง พ.ศ.2371-2411. กรุงเทพฯ:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุรสิงห์สำรวม ฉิมพะเนา. 2526. โลกทัศน์ชาวลานนาศึกษาจากขอเก็บนก.
เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. 2538. การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทยตั้งแต่
รัชกาลที่ 4 - พ.ศ.2475. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Howard Zinn. 2005. **A People's history of the United States 1492-
present.** New York : Harper Perennial Modern Classics.

Sidney W. Mintz. 1986. **Sweetness and power: the place of sugar in
modern history.** New York: Penguin books.

Tagore, Rabindranath. 1962. **Collected poems and plays of
Rabindranath Tagore.** New York: The Macmillan.